

Студент 4 курсу

факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТНК І ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Анотація. Розкрито особливості нормативно-правового регулювання діяльності ТНК в Україні та подано авторські пропозиції щодо його вдосконалення в контексті підвищення національної конкурентоспроможності.

Аннотация. Раскрыты особенности нормативно-правового регулирования деятельности ТНК в Украине и представлены авторские предложения по его усовершенствованию в контексте повышения национальной конкурентоспособности.

Annotation Peculiarities of the legal regulation of business activity of TNCs in Ukraine are disclosed and the author's propositions for its improvement in the context of strengthening of the national competitiveness are given.

Ключові слова: транснаціональні корпорації (ТНК), державне регулювання діяльності ТНК.

Найважливішим елементом розвитку міжнародних економічних відносин кінця ХХ – початку ХХІ століть є діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК). З одного боку, компанії виступають продуктом в інтенсивно розвиненій світовій економіці, оскільки їх функціонування становить основу економічного зростання, технологічного прогресу в будь-якій цивілізованій і розвиненій країні. З іншого боку, ТНК самі є могутнім механізмом впливу на світову економіку. Тому в даний час актуальною є проблема правового регулювання діяльності ТНК. У правовому аспекті особливістю ТНК є, по-перше, те, що формально це підприємство, що підпадає під національну юрисдикцію відповідних країн. Фактично ж ТНК – мультинаціональне, транскордонне підприємство. По-друге, іншою особливістю служить те, що закордонні відділення ТНК, його філії, дочірні товариства, перебуваючи під юрисдикцією приймаючої держави, зареєстровані в ній і формально є підприємствами даної держави, яка приймає, фактично для неї – іноземні, бо їх залежність від закордонного головного комплексу ТНК значно сильніша, ніж від держави, яка приймає. Нарешті, по-третє, особливістю ТНК є і те, що в багатьох випадках, зазвичай через головне, материнське підприємство, ТНК веде ділові операції безпосередньо з державами, які приймають, або потенційно приймають, або просто з державами як з діловими партнерами [1].

Особливість правового становища ТНК полягає в значній автономії щодо держав, оскільки свої підприємства вони створюють у декількох країнах.

Держава в публічних інтересах виконує такі функції, як збір податків, соціальний захист і захист трудових прав, охорона навколишнього середовища, антимонопольна діяльність. ТНК ж переслідують інтереси власного капіталу. Тому, на відміну від держави, вони не будуть управляти переданими їм сферами діяльності на благо всього суспільства. Навпаки, космополітизм ТНК, що пригнічує державність країн, у яких вони оперують, порушення ними норм трудового, податкового права, екологічних стандартів, обмеження монополістичної діяльності стали причинами суперечностей між ТНК, з однієї сторони, і країнами їх базування та країнами, які приймають, – з іншої. Тому сьогодні на міжнародному рівні існує проблема щодо ефективності правового регулювання і контролю за діяльністю багатонаціональних корпорацій.

У науковій літературі подано широкий спектр підходів до трактування поняття "транснаціональна корпорація". На думку Б. О. Смініна, ТНК – це монополія, що об'єднує низку приватних капіталістичних підприємств, економічно пов'язаних між собою у рамках внутрішньо-фірмового розподілу праці [2, с. 46].

С. Мочерний визначає ТНК як найпотужніші монополії, що діють у міжнародному масштабі й на основі монополізації (а отже, контролю) значної частини світового виробництва. На думку Р. Вернона, під поняттям ТНК розуміють мережу взаємопов'язаних підприємств, які походять із однієї країни та мають складові ланки або філії в інших країнах. О. Якубовський розуміє під ТНК компанію, яка володіє прямими іноземними інвестиціями [3].

На думку О. Рогача, ТНК – це корпорація, що здійснює міжнародне виробництво на основі прямих іноземних інвестицій і має прямий контроль над своїми зарубіжними філіями [4, с. 18].

І. Дахно визначає, що ТНК – це акціонерні товариства, діяльність яких не обмежена державними кордонами однієї країни. Наприклад, це фірма, корпорація, компанія, яка виконує основну частину своїх операцій за межами країни, де вона зареєстрована, найчастіше – у кількох країнах, де існує мережа відділень, філій, підприємств [4, с. 18].

Л. Киришун розглядає ТНК як економічно єдину систему угруповання підприємств, які здійснюють свою діяльність у двох чи більше країнах переважно у формі прямих іноземних інвестицій, впливають на економічну політику як країни базування, так і країн, які приймають, через залучення їх до світових глобалізаційних процесів, що керуються і контролюються, як правило, з єдиного центру і складаються з материнської компанії, дочірніх підприємств, філіалів та відділень [5]. Незважаючи на значну увагу в науковій літературі до трактування економічної сутності ТНК, потребують додаткових досліджень напрями

© Копійка Я. С., 2014

гармонізації українського та міжнародного нормативно-правового регулювання діяльності ТНК у контексті забезпечення національної конкурентоспроможності України.

Метою дослідження є виявлення напрямів удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності ТНК в Україні з метою налагодження ефективної співпраці держави та ТНК в економічній і соціальній сферах.

За офіційним визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD), ТНК (transnational corporation, multinational corporation, multinational company, multinational enterprise) – це підприємство, що об'єднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в двох чи більше країнах і провадить єдину політику та загальну стратегію завдяки одному або декільком центрам прийняття рішень. Експерти ООН виокремили ознаки, за наявності яких компанію можна зарахувати до транснаціональної [3, с. 36]:

- 1) річний обсяг такої компанії повинен перевищувати 100 млн дол. США;
- 2) наявність філіалів не менше, ніж у шести країнах;
- 3) аналізується відсоток продажу товарів за межами країни-резиденції.

У свою чергу, відповідно до ст. 2 "Конвенції про транснаціональні корпорації" (далі – Конвенція), яка була підписана між країнами-учасниками СНД, ТНК визначається як юридична особа (скупність юридичних осіб): яка має у власності, господарському веденні або оперативному управлінні відособлене майно на територіях двох і більше Сторін (у даному контексті мова йде про країни СНД); утворене юридичними особами двох і більше Сторін; зареєстроване як корпорація. Цікавою особливістю підходу, який було застосовано в Конвенції, є відсутність економічних критеріїв, а саме обсягу діяльності, капіталізації компаній тощо, що не відповідає сучасним вимогам міжнародного регулювання діяльності ТНК.

Конвенції "транснаціональна корпорація" включають різні транснаціональні структури, у тому числі фінансово-промислові групи, компанії, концерни, холдинги, спільні підприємства, акціонерні товариства з іноземною участю тощо. Згідно з ч. 3 ст. 120 Господарського кодексу України (далі – ГКУ), корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органом управління корпорації [6].

Відповідно до ч. 5 ст. 126 ГКУ, холдингова компанія – це публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності). Згідно зі ст. 1 Закону України "Про холдингові компанії в Україні", холдингова компанія – це акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств. Холдинговий корпоративний пакет акцій (часток, паїв) – пакет акцій (часток, паїв) корпоративного підприємства, який перевищує 50 % чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства.

Згідно зі ст. 9 Закону України "Про банки і банківську діяльність", банки мають право створювати банківські об'єднання таких типів: банківська корпорація, банківська холдингова група, фінансова холдингова група. Банківське об'єднання створюється за попередньою згодою Національного банку України. Банківська корпорація – це юридична особа (банк), засновниками та акціонерами якої можуть бути виключно банки. Банківська корпорація створюється з метою концентрації капіталів банків-учасників корпорації, підвищення їх загальної ліквідності та платоспроможності, а також забезпечення координації та нагляду за їх діяльністю. Банківська холдингова група – це банківське об'єднання, до складу якого входять виключно банки. Материнському банку банківської холдингової групи має належати не менше 50 % акціонерного (пайового) капіталу або голосів кожного з інших учасників групи, які є його дочірніми банками [7].

Відповідно до ст. 3 Закону України "Про акціонерні товариства", акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями. Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1 250 мінімальних заробітних плат, виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства. Статутний капітал товариства визначає мінімальний розмір майна товариства, який гарантує інтереси його кредиторів [8].

Відповідно до Конвенції про транснаціональні корпорації, ТНК може здійснювати на територіях сторін будь-які види діяльності, не заборонені законодавством Сторін. Учасниками корпорації можуть бути юридичні особи будь-якої організаційно-правової форми, у тому числі із третіх країн. Державні, муніципальні й унітарні підприємства можуть бути учасниками корпорації в порядку й на умовах, обумовлених власником їхнього майна [9].

Згідно з п. 3.1 "Решения Экономического совета Содружества Независимых Государств о рекомендациях по разработке организационных проектов транснациональных корпораций" від 20.09.2009 р. № 997-16 (далі – Рішення) організаційний проект ТНК розробляють підприємства-учасники й за необхідності залучають до роботи над проектом зовнішніх експертів і фахівців за рахунок власних коштів.

Установлюється такий зразковий склад відомостей, що містяться в проекті ТНК: 1) пояснювальна записка; 2) техніко-економічне обґрунтування доцільності створення ТНК, у якому наводяться, зокрема: а) перелік цільових завдань діяльності ТНК на 3 – 5-річний період; б) аналіз стану ринків основних видів продукції, робіт, послуг до випуску ТНК і характеристика їхньої конкурентоспроможності; в) інвестиційна програма діяльності ТНК на 3–5-річний період з відбиттям пропозованих джерел фінансування й характеристикою ефективності спільних інвестиційних проектів; г) програма реалізації продукції (робіт, послуг) на 3 – 5-річний період із вказівкою основних споживачів продукції, заходів щодо її просування на зовнішні ринки, характеристикою укладених або зовнішньоекономічних контрактів, що проробляють, у рамках ТНК; 3) розрахунки очікуваної соціально-економічної ефективності діяльності ТНК.

Відповідно до п. 1 Закону України "Про ратифікацію Конвенції про транснаціональні корпорації", Конвенція підписана з таким застереженням, що ТНК на території України та за її межами у разі, коли їх створення може призвести до монополізації товарних ринків в Україні, впливає чи може вплинути на економічну конкуренцію на її території, створюються за згодою Антимонопольного комітету України у порядку, передбаченому законодавством України про захист економічної конкуренції.

Ураховуючи викладений матеріал, необхідно зазначити, що нормативно-правове регулювання діяльності ТНК в Україні необхідно вдосконалити в таких напрямках:

- 1) визначити економічні критерії віднесення компаній до ТНК (зокрема, обсяги діяльності);

2) прийняти спеціальний Закон України "Про діяльність ТНК в Україні", у якому конкретизувати поняття, напрями діяльності та особливості регулювання ТНК;

3) сформулювати державну програму створення та підтримки національних ТНК у пріоритетних з точки зору національних інтересів галузях і секторах економіки;

4) передбачити механізм реалізації такої програми, зокрема обсяги бюджетного фінансування, системи спеціалізованих банків розвитку, систему відбору перспективних проектів створення ТНК.

Перспективними для подальших наукових розвідок є формування проектів створення українських ТНК в інноваційних і стратегічних секторах економіки України, зокрема агропромисловому комплексі.

Наук. керівн. Сергійко В. В.

Література: 1. Асосков А. В. Проблемы правового регулирования транснациональных компаний / А. В. Асосков // Юридический мир. – 2010. – № 8. – С. 18–23. 2. Кормакова І. О. Концептуальні підходи до визначення суті транснаціональних корпорацій / І. О. Кормакова // Економічний простір. – 2010. – № 41. – С. 16–25. 3. Кохан І. І. Поняття та юридичні ознаки транснаціональних корпорацій / І. І. Кохан // Науково-інформаційний вісник. – 2009. – № 1. – С. 45–48. 4. Киришун Л. В. Визначальні критерії формування сутності ТНК [Електронний ресурс] / Л. В. Киришун. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>. 5. Азарова Т. В. Стратегії розвитку транснаціональних корпорацій у контексті підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн [Електронний ресурс] / Т. В. Азарова, В. І. Охота. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>. 6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-4 // Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>. 7. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. 2121-3 // Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>. 8. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-6 // Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>. 9. Конвенція о транснациональных корпорациях // Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.